

УДК 1.316.3:[316.422:004]

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v050.2024.4>**З. С. Вихованець**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1653-5873>

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов

з курсом латинської мови та медичної термінології

Вінницького національного медичного університету імені М. П. Пирогова

«ПОСТ»-МОДЕРНІЗАЦІЇ ПАРАДИГМИ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. Незалежність Української держави у виборі свого суспільно-історичного шляху на теренах «зоряного неба» планетарного розвитку та світової політики загострює проблему пошуку критеріїв і принципів формування сучасного державницького управління, визначення якості соціальних стандартів життя її громадян, незважаючи на збройне протистояння зі світом ненависті та тоталітаризму. На початку глибинних трансформаційних змін вітчизняною політичною елітою був проголошений курс на всебічний розвиток ліберально-демократичних процесів, який пропагував інноваційний розвиток продуктивних сил, економіко-господарське розкріпачення особи, плюралізм у системі відносин власності тощо. Водночас, прагнення миттєво створити сучасну цивілізаційну модель соціально-економічної культури, перескочивши з системи загального тоталітаризму, яка охоплювала усі сфери суспільства, до демократії європейського зразка – дотепер залишається надскладним завданням. Варто відзначити, що всесвітня історія людства не спостерігала таких глибинних і масштабних соціальних потрясінь, як ті, що знаменують собою епоху пост-модернізації об'єктивних умов перетворення сучасного буття та духовного світу людини, її ставлення до змін у всіх сферах життєдіяльності в суспільстві, природному середовищі свого існування й, врешті решт, до самого себе. Епоха цифрового панування залучає до активної соціальної перебудови широкі верстви населення та працівників з різних сфер суспільного виробництва, що зумовлює значне зростання рівня їх самосвідомості. Важливою ознакою такого процесу стає формування нових умов для особистого самовираження та самореалізації людини в парламентсько-демократичній системі управління соціальної держави. Відповідно, зростає актуальність дослідження новітніх можливостей людини у конструюванні моделей цивілізаційного поступу суспільства в умовах структурно-функціонального механізму оновлення соціокультурних та господарсько-економічних підходів у процесі сучасного державотворення, що забезпечує

дієву реалізацію її особистих прагнень протягом життя.

Концепція «пост»-модернізації соціальної держави інтерпретує сучасні трансформації як ненасильницький спосіб знаходження ефективного механізму поєднання досягнень традиційних соціокультурних устоїв та нових постіндустріальних змін цифрової епохи. Частинка «пост» підкреслює перманентний гуманітарну кризу епохи планетарного перетворення, а певною характеристикою таких процесів стає ентропія довіри до таких гранднарративів модерну про поступальне розширення горизонтів свободи, про розвиток розуму, про емансипацію праці, про прискорення НТП, про діалектику духу, про герменевтику смислу, відбувається девальвація ідеології фундаменталізму та зростання інтересу до розмаїтих форм виявлення плюральності, нелінійності, індетермінізму, диссенсусу [3, с. 9]. Мова йде про те, що у добу Постмодерну, кризові ситуації глобалізованого світу, певним чином, можуть бути успішно подоланими завдяки появі нових форм соціальної комунікації та раціональним методам державного управління суспільними процесами на основі досягнень у новому світі цифрових технологій, вільної самоорганізації соціального буття та громадянської активності особистості. Наступним дослідницьким завданням стає аналіз складної соціально-політичної дилеми подолання тоталітарного радянського минулого нашою країною та здобуття нею вільного демократичного майбутнього за яким живе більшість сучасних європейських країн.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Соціально-філософський аспект дослідження феномену соціальної держави є широко представленим у великої кількості праць таких західноєвропейських вчених як Ж. Бодрійяр, Дж. Б'юкенена, Ю. Габермас, Д. Гейбор, Г. Ласкі, К. Мангейм, Г. Маркузе, Й. Масуди, К. Оффе, Р. Рорті, У. Росту, П. Серінг, О. Тоффлер, М. Фрідман, Е. Фромм, Ф. Фукуями, Ж. Фурастьє, Х. Ходсон та багатьох ін. Раціональним прикладом аналізу еволюції взаємовідносин соціальної держави і громадянського суспільства є підхід А. Турена:

«перевагою цієї еволюції є те, що держава, вже не визначаючи себе перш за все через свої юридичні й поліцейські функції (як вона робила раніше), відповідно вже не є репресивною. Але паралельно, і це є тут найголовнішим, невпинно зростає відстань між державою і суспільством» [4, с. 9]. У свою чергу, специфіку шляхів суспільної модернізації у різних цивілізаційних контекстах ми знаходимо в роботах Ч. Тейлора, а постмодерна ідея паноптикону належить М. Фуко. Він вважає державу своєрідною «лабораторією влади» та відзначає її вплив на індивідуальне існування людини у соціумі: «і там, де просунеться влада, зростає пізнання в усіх сферах, де влада виявляє свою дію, з'являються нові об'єкти, які ще треба пізнати» [5, с. 256]. У національному гуманітарному просторі перші ідеї соціальних принципів державотворення ми знаходимо у працях П. Могили, Л. Барановича, Г. Сковороди, також у концепції «громадократії» М. Драгоманова, вченні про поступ І. Франка, архетипах «конкордизму» В. Вінниченка, підходах самотворчості М. Хвильового тощо. Сучасні дослідження феномену соціальної держави є широко представленими у розвідках таких представників вітчизняного гуманітарного знання, як А. Єрмоленко, А. Карась, А. Колодій, А. Лой, В. Отрешко, Я. Пасько, А. Сіленко, О. Скрипник, В. Степаненко, М. Степико та багатьох ін.

Отже, історіографічний огляд останніх джерел і публікацій провідних вітчизняних і зарубіжних науковців надає нам підстави вважати, що новітні інформаційно-комунікативні умови функціонування соціальної держави періоду Постмодерну відкривають безмежні можливості для самореалізації особистості на визначених ціннісно-сміслових європейських принципах і підходах, але, зауважимо, що аналізу структурно-функціонального механізму зазначених перетворень приділено недостатньо дослідницької уваги.

Мета статті – виявити нові можливості самореалізації особистості в умовах постіндустріального кібернетичного простору. З цієї метою я маю намір здійснити соціально-філософський аналіз концепції «пост»-модернізації соціальної держави, а також дослідження структурно-функціонального механізму оновлення соціокультурних та господарсько-економічних засад процесу державотворення, вплив якого забезпечить конкурентні переваги та створить захисні бар'єри для реалізації національних інтересів країни у сучасних координатах цивілізаційного поступу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Принцип дієвості людини обумовлюється потребами її життєзабезпечення, основу яких складають різноманітні форми матеріального виробництва та духовних благ в певних умовах соціальної взаємодії. Власне, практично-цільовий характер діяльності – це такий спосіб буття

людини, який визначає зміст і особливості всіх сторін його життя, смисл існування його самого як суб'єкту соціальних взаємовідносин. Людина постійно знаходиться у діалектичному русі потреб і діяльності, а конкретні потреби виступають як внутрішній вихідний мотиваційний імпульс її активного відношення до дійсності з метою забезпечення якісного рівня свого існування. У свою чергу, діяльність – це невпинний процес взаємодії людини з навколишнім середовищем, спосіб задоволення її постійно зростаючих потреб, тобто особистісна дієвість стає головним фактором безперервного відтворення і народження нових потреб. Отож основою творчого перетворення суспільного буття була й залишається цілеспрямована праця людини, бо саме вона визначає спосіб і характер відношення індивіда до світу, саме у праці формується його «родова сутність». Однак, історія суспільного розвитку завжди була насичена ілюзіями, мріями, утопіями про справедливі або ідеальні умови життя «простої» людини, заради цього відбувалися руйнівні війни та нещадні соціальні конфлікти. Так само, марним сподіванням та ілюзією виявилися положення сучасного міжнародного права та результативність світових інституцій стосовно запобігання масштабним збройним конфліктам після Другої світової війни, тому, як й протягом всієї попередньої історії людства, будь-які політико-дипломатичні домовленості мають бути гарантованими силовими можливостями їх підписантів.

Сучасна доктрина соціальної держави реалізується за допомогою суспільних інституцій та спрямована на підтримку вразливих верств населення, соціально-економічної стабільності та високого рівня добробуту його громадян завдяки оптимізації форм і моделей життєдіяльності людини. Шлях до особистої самореалізації на думку А. Маслоу, залежить саме від задоволення ієрархічно сформованих потреб, частина з яких є обов'язковою для всіх людей, а наступні рівні мають поступово зростаючий характер [11, р. 35-58]. Як бачимо, проблема полягає саме у тому який новий соціальний характер потреб буде визначати людину майбутнього. Так Homo intelligens – це новий вид людини у суспільній концепції Й. Масуди, він з'являється внаслідок розвитку інформаційно-комп'ютерних технологій та демонструє аналогічне логічному мисленню вже комп'ютерне «мислення», вправності рук буде відповідати вправність роботів-автоматів, а функції мовного спілкування будуть заміщені глобальним електронним зв'язком. Кардинальна різниця між homo sapiens'a, який завдяки «хитрощам розуму» підкорював природу, та homo intelligens, який стане «кооператором природи» або Бога, буде створювати нову мотивацію для людини, а саме розвиватися згідно з законами Всесвіту [1]. Сучасний творчий характер

праці позбавляє пріоритету показники її загального обсягу, натомість, головним фактором стає якісна комунікація у межах виробничої системи, яка залежить виключно від мотиваційної практики та інтелектуальних здібностей працівника, його вміння мобільно діяти у непрогнозованих ситуаціях. Здатність до творчої нематеріальної праці залежить від загальної культури людини, яку не можна отримати в результаті ретельного навчання або елітної освіти. Зазначимо, що в умовах майбутнього панування нематеріальних форм праці, головними ознаками якої стають комунікація та кооперація між користувачами безперервного потоку інформації, а кількість виробничого часу вже не можна вважати критерієм створеної вартості, тому людина повинна вже визначити себе суб'єктом праці.

Отже діяльність людини завжди має практично-цільовий характер, а мотивацію її активного відношення до нових форм діяльності формує суспільний інтерес певного соціокультурного рівня. Модуси суспільних інтересів у вигляді сучасних форм соціальної комунікації, будучи детермінованими характером потреб та залежністю їх задоволення від соціально-економічних умов буття, протягом історичного плину часу набувають значення провідного об'єктивного фактору цивілізаційного поступу та обумовлюють зміст і структуру духовного життя суспільства.

Отже історико-філософський процес осмислення діяльнісної сутності людини включає в себе два взаємозалежні рівні: 1) чуттєво-емоційний рівень суспільної свідомості, коли людина виражає своє відношення до природи, іншої людини, до самого себе та реалізує світоглядні погляди у сфері соціальної комунікації – це рівень суб'єктивного сприйняття світу; 2) другий рівень має забезпечувати розвиток логіко-діалогової культури мислення та її сучасний прояв – критичне мислення. Крім того, соціокультурні основи оформлення парадигми соціальної держави базувалися на зіткненні двох суспільних тенденцій – жорсткої ієрархічної підлеглості, з одного боку, та прагненням більшості громадян вибороти для себе права і свободи для достойного життєзабезпечення свого існування. На думку вітчизняного дослідника Я. Паська, українська соціальна держава на сучасному історичному етапі є однією з найменш вдалих форм неокорпоративної держави добробуту, він підкреслює, що: «вона практично стала продовженням радянської спотвореної версії соціальної держави. Спільним між цими формами владного устрою є типово негативне ставлення до усіх проявів свободи та ініціатив громадянського суспільства. Історичним втіленням цього є свідомо й підсвідомо руйнація азійською пострадянською бюрократією сфери публічного і приватного, постійна репродукція

самої себе, утвердження некорпоративної форми власності як радянського, так і пострадянського зразка, що орієнтована на приватизацію держави окремими привілейованими політичними та економічними групами» [2, с. 242-243]. Така ситуація створює комплекс складних перешкод для громадянської самоорганізації, яка б була незалежною від тотального контролю владними структурами. Накопичення критичної маси невдоволення більшості громадян обмеженою кількістю соціально-економічних благ і нормативно-правовою незахищеністю призвело до кардинальних революційних подій на вітчизняних державницьких теренах. Як правило, тоталітарні режими проголошує «національну» або «морально-політичну» єдність населення, тоді як опозиція постає своєрідним ворогом. Можливості державницького апаратного впливу на формування масової свідомості зростають паралельно розвитку технічного забезпечення комунікаційних пристроїв, з'являються нові засоби для реалізації поглядів XVII – XVIII ст. на державу, як на машину, або для утілення думки XIX ст. про державу як «цілісний організм». Поширення спочатку радіо, телеграфу, телефону, у подальшому комп'ютеризація, роботизація, нові цифрові технології створюють можливість заміни демократично обраних диктаторських однопартійних представництв тоталітарними режимами. Масована пропаганда навіює ілюзію, нібито глава держави є професіонал, що відає, які спеціалісти потрібні «апарату». Індустріально-організаційна логіка, що панувала в СРСР, відповідала тому стану демократії, коли багатопартійність перетворилася в однопартійну диктатуру, а надалі відбувається процес системного «цементування» владних повноважень. Партійно-владна еліта у зв'язку з цим зрідка бере до уваги те, що людина приходить до влади не як «спеціаліст», а разом з історією свого особистого життя, яка формує світогляд політика і характер його, дуже часто спотвореного, сприйняття історії народу та держави. Така владна модель, проявившись спочатку в СРСР, протягом XX ст. повторювалось й в інших державах. Проте після Другої світової війни перетворення відкритої партійної диктатури в тоталітаризм себе дискредитувало, але публічно-партійний тоталітаризм апелював до антропологічного начала, тобто до культу вождя нації або трудящих, боротьба проти «узурпаторів» або «ворогів народу» тощо. Крім того, затратний характер економіки, заперечення переваг ринкової конкуренції та вимога виконання суб'єктивно визначених планових показників призводили до втрати реальної мотивації працівників залучати науково-технічні інновації – така виробнича ситуація провокувала систематичну фальсифікацію економіко-господарських результатів і посилювала численні соціальні протиріччя. Системні

соціально-економічні зміни на теренах України почали відбуватися тільки після проголошення в 1991 р. державної незалежності та реставрації реальної багатопартійності. По-суті, відбулася заміна колективістської ідеології комуністичного режиму корпоративно-анархічними ринковими відносинами. Складність зазначеного історичного процесу формування Української державності загострює «сакральне» питання влади, яке було сформоване ще на початку XX ст. М. Коцюбинським: де в країні перебуває кат і який вигляд він має? Мова йде про ірраціональний характер формування демократичної держави в умовах вільного обрання влади, а у звучанні постмодерністської версії інформаційного суспільства припускається, що своєрідний «кат» в соціальній державі має електронно-інформаційну подоби. Зростання пріоритету процесів комп'ютеризації та роботизації у розвитку сучасної соціальної держави з метою підвищення ефективності управління та захисту прав кожного громадянина, поступово заповнює повсякденне буття людини механіко-математичним знеособленим началом та призводить до тотального електронного контролю за всіма життєвими ресурсами свого населення: доходами, користування нерухомістю, енергоресурсами тощо. Варто відзначити, що головною ознакою сучасної соціальної держави стає можливість абсолютного електронно-тотального контролю над власністю громадян – цей факт історично змінює всі попередні ідеологічні доктрини суспільно-політичних форм колективного буття, де головним постулатом було визначено трактування прав власності та соціальний статус людини на ієрархічних сходах державного управління. Власне, безапеляційне панування ідеї державної власності у XIX–XX ст., яка була на рівні аксіоми всієї системи ідеологічного забезпечення соціалістичного та комуністичного суспільного устрою, сьогодні фактично повністю втрачає свою актуальність. Настирливе бажання бюрократії всіх часів і будь-якої форми правління здійснювати тотальний контроль над своїми громадянами – сьогодні стає практично повністю здійсненим. Поступово формується своєрідна владна система корпоративного абсолютизму, яка контролює всю наявну в державі власність, причому, ані юридичні, ані фізичні учасники соціально-економічних відносин не можуть опиратися такому контролю. У результаті загострюються проблема практичної реалізації таких ціннісних маркерів соціальної держави як захист особистісного простору людини та забезпечення пріоритету парламентарно-демократичних принципів колективного співіснування громадян.

У європейській соціально-філософській думці ідеї демократії ніколи не мали універсального характеру сприйняття та реалізації, наприклад,

починаючи зі Спартанського способу життєдіяльності, колективних правил існування в «Священній Римській імперії», встановлення «правильної віри» кальвінізму в XVI ст. та, закінчуючи жахливими суспільними наслідками владних повноважень націоналістичних партій у XX ст. в Італії, Німеччині тощо. Так перші юристи-стоїки приділяли більше уваги правилам народоправства, тоді як Платон чи Аристотель пояснювали демократичні принципи в контексті існуючих тоді режимів управління. Демократія вважалася перехідним політичним станом, що змінює або олігархію, або охлократію, поступово демократія в Римській державі перетворюється в імператорську владу, де основою порядку стає момент підтримки диктатора безпосередньо військовим керівництвом армії. Наприкінці XVIII ст. у Франції демократія революційним шляхом змінює абсолютну монархію, але перетворюється в однопартійну яacobинську диктатуру, яка з часом занепадає та прокладає шлях для реставрації монархії у вигляді імператорства Наполеона Бонапарта. У XIX ст. в Європі розгортається боротьба між абсолютизмом і демократією, а у XX ст. зароджуються основні принципи протистояння між демократією й однопартійною тоталітарною диктатурою, яка утворилася завдяки тієї ж демократії та залишається актуальним процесом дотепер. Сьогодні завдяки масштабній диджиталізації соціального капіталу, державний апарат отримує в своїх руках могутній інструмент управління, а диктаторські функції влади можуть здійснюватися у вигляді наповнення бюджету, необхідності соціального захисту громадян, оборонних витрат і державної таємниці тощо. Отож поступово державне управління спрямовується на реалізацію раціонально-цільового порядку, зовні встановленого для громадян цієї країни.

У свою чергу, філософія народовладдя в Україні ніколи не орієнтувалася на створення «машини» влади, а завжди підтримувалася концепція державності, що розглядалася як складова громадянського життя, наприклад, ідеї державотворення Г. Сковороди, який вважає за можливе в українському «Ізраїлі» створити «горну республіку», засновану на суголосному «битті сердець», осіб та створених ними громад. Продовженням цих думок стає концепція «громадократії» М. Драгоманова, вчення про поступ І. Франка, ідеї «конкордизму» В. Вінниченка та самотворчості М. Хвильового тощо. Отож століттями сформована вітчизняна філософія народовладдя визнає соціокультурні засади вирішальним чинником розв'язання господарських, політичних та багатьох інших системних проблем суспільного розвитку. Визначимо, що жадоба до збагачення завжди роз'єднувала людей, а єдині соціокультурні запити, громадянська та особиста творчість, навпаки, об'єднують

та ведуть до суспільної злагоди. Дотепер проблема планетарного майбутнього людства залишається складною та багатогранною темою, воно актуалізує необхідність аналізу взаємозв'язку між людиною і природою, багаторівневого процесу індивідуального сприйняття співвідношення соціального і біологічного начал, а розуміння новітніх засад соціальної структури визначає модуси дієвої активності особистості та можливості самореалізації протягом всього життя. Сучасний зміст поняття «самореалізація» означає найвищу потребу людини в реалізації свого внутрішнього потенціалу та пов'язаний з діяльнісним пошуком особистого сенсу життя. Вважається, що сьогодні суспільний розвиток відбувається в межах раціонально визначених нормативно-правових стандартів, але при поглибленому аналізі виявляється черговою ідеальною утопічною концепцією всезагального блага у досягненні чергового «золотого віку» людства. Поза часом історії й єдино непохитними критеріями будь-яких механізмів суспільних перетворень залишаються ідеологічні постулати доктрини якості життя людини.

Теоретико-методологічні засади кардинальних змін концепції соціальної держави починають формуватися наприкінці 50-х – 60-х роках ХХ ст. та зосереджуються на ідеологічних постулатах доктрини якості життя постіндустріального суспільства споживання. Вона орієнтувала людей переважно на збільшення споживання матеріальних благ і послуг, що було цілком зрозумілим для покоління, яке пережило лихоліття Другої світової війни. Ідеологічний орієнтир концепції суспільства споживання у період формування практико-цільових засад маркетингу та менеджменту виконував історичні функції як базових соціальних технологій, так й інтелектуальних маніпуляцій. Принципи споживачького ринку визначали методологію та засоби контролю в системі управління соціально-економічними процесами, а також забезпечували механізми маніпулювання свідомістю «масового споживача». Достатньо довгий період часу споживачьке суспільство свідомо вважалося синонімом демократичного розвитку, так як складалося враження можливої соціальної «рівності» для всіх працюючих верств населення. Така позиція була дуже важливою в умовах жорсткої конкурентної боротьби між соціалістичним табором та капіталістичними країнами західної цивілізації. Позитивним моментом панування споживачького ринку стає початок формування глибинного процесу трансформації соціально-класової структури капіталістичного суспільства, який триває дотепер. Еволюційну ситуацію соціальної гомогенності влучно висловлює американський економіст і соціолог Х. Ходсон: «життєві стандарти руйнують класові бар'єри, класову жорстокість,

класову ворожість» [10, р. 216]. Він підкреслював, що в розвинутих капіталістичних країнах «економічні класи і соціальні класи зникають все швидше, як ніколи раніше. Освіта у значно більший міри, ніж гроші, стає містком, який поєднує різні соціальні класи» [10, р. 217], – але виключно позитивного сприйняття таких складних процесів принципово не може існувати. Паралельно оформлюється й своєрідне критичне ставлення до суспільства зі споживачькими пріоритетами, так ще будучи молодим соціологом у 1968 р. Ж. Бодрійяр вказує: «більшість французів повинні були дочекатися травня 1968 р., щоб дізнатися, що вони живуть у суспільстві споживання» [6, р. 10]. У своєму творі «Суспільство споживання. Його міфи та структура» Бодрійяр сформулював центральне протиріччя його ідеології, яка не може збалансувати швидкість виробництва всіх благ споживання з темпами зростання потреб людини. Справа полягає у тому, що обсяг і швидкість відтворення економічних благ – це функція матеріально-технічного виробництва, а логіка породження потреб визначається функцією соціальної диференціації. У даному випадку Ж. Бодрійяр погоджується з думкою про те, що соціальна диференціація споживачького суспільства є беззаперечним фактом, у той час, як ідеологічна складова стосовно «гомогенізації» суспільства є міфом, котрий розвіює протиріччя між виробництвом благ і можливістю задовольнити зростаючі потреби [6].

Тимчасом французький економіст і соціолог Ж. Фурастье, опонуючи теоретикам споживачького суспільства Дж. Гербрейту та У. Ростоу стверджує, що «з однієї сторони, необмежене нічим зростання бажань – «людина як уособлення потреб», а з іншої, тенденція індустріального суспільства розглядає потреби людей як засіб свого власного розвитку» [7, р. 182]. У свою чергу, Е. Фромм, критикуючи ідеологію суспільного споживання, виступає проти «технологічної дегуманізації» такого суспільства, а принциповою основою внутрішніх процесів він вважає ситуацію, коли «все відбувається тому, що технічно можливо, а не в інтересах людини. Економічний і технологічний розвиток суспільства споживання полягає у «запереченні всіх цінностей», створених гуманістичними традиціями» [8, р. 32]. Крім того, культ «техногенного розвитку» одразу містив у собі протиріччя між вимогою максимальної ефективності в економічному розвитку та «максимальній індивідуальності» людини. У споживачькому суспільстві ситуація вирішувалася на користь соціальному механізму за рахунок деіндивідуалізації особистості, коли «індивідів зводили виключно до кількісних об'єднань, а особистість можна було виразити проперфорованою карткою» [8, р. 33].

Урешті-решт, вирішальним фактором відношення громадянського суспільства до існуючого соціального порядку стає «людська оцінка» соціально-економічного зростання, ступеня володарювання людини над природою, технікою та новітніми технологіями. Необхідно підкреслити, що ідеї впливу духовних цінностей людини ніколи повністю не відкидалися у доктрині суспільства споживання, але й не складали її ідеологічну основу. Поступово ідеологія формування споживацького попиту починає враховувати комплекс таких ціннісних підходів як облаштування сімейного побуту, якісного матеріального забезпечення у процесі виховання та надання освіти дітям, кваліфікований догляд за людьми похилого віку тощо. Можемо констатувати, що сучасна доктрина якості життя проходить процес сутнісної модифікації ідеології суспільства споживання: від модернізованого пристосування буржуазної ідеології раннього капіталізму експлуатації народних мас до нової історичної ситуації постіндустріального суспільства, з метою пошуку подолання соціального песимізму шляхом критики тенденції дегуманізації людини. Власне, аналізуючи такі зміни у теорії гуманітарного знання, ми не знаходимо чіткого визначення доктрини якості життя, так лауреат Нобелівської премії англійський професор Д. Гейбор у своїх соціальних дослідженнях проблем стрімкого росту економічних показників, звертав увагу на те, що останні «повинні сприяти покращенню якості життя, але, на нещастя, ніхто точно не знає, що це означає, чи, вірніше сказати, ніхто не може погодитися з тим, що це могло б означати» [9, р. 201], – тут питання полягає у тому, що будь-яке відношення речей матеріального світу або самі поняття мають певну «якість» як категоріальне визначення, але з іншої точки зору, категорія «життя» неймовірно багатогранне поняття. У контексті зазначених міркувань класичним науковим прикладом є положення відомого американського соціолога й футуролога О. Тоффлера, який підкреслює, що в сфері економіки існує цілий комплекс «економічних індикаторів», котрі у будь-якій момент зможуть дати оцінку продуктивності праці, цінам, інвестиційним змінам тощо. Й навпаки, у соціальних відносинах такі індикатори відсутні: «у нас немає жодних одиниць виміру «якості життя». У нас немає жодних систематичних показників, котрі надавали б відповідь на питання: чи стали люди більш відчуженими один від одного або, навпаки, вони стали ближчими; чи стала освіта ефективніше; чи спостерігаємо ми розквіт мистецтва, музики, літератури ...» [13, р. 402-403]. Крім того, він ледве не вперше додає психологічні критерії до змісту якості життя, звертаючи увагу на гарний настрій людини, його позитивні емоції,

різні види естетичної насолоди тощо, він пише: «ми переходимо від економіки «кількісної» до економіки «психологічної» («gut» та «psych»), тому що володіємо вже кількісним змістом, який може нас задовільнити» [13, р. 209]. У даному випадку Тоффлер пропонує замінити розуміння якості життя стилем життя, основу якого складає вже субкультура, яка детермінує стиль життя індивіда. Так само, відомий теорією стадій економічного зростання У. Ростоу, робить акцент на політичних елементах якості життя, вказуючи на те, що американське суспільство «перейшло у нову стадію пошуку якості життя з цілим комплексом вимог політичного характеру по підвищенню показників у сфері освіти та охорони здоров'я, відпочинку, зменшення забруднення навколишнього середовища, мінливості життя у місті автомобільного століття, боротьби проти бідності й нерівності ...» [12, р. 22]. У рекомендаціях ООН з визначення якості життя зафіксовано 12 аспектів умов життя: стан охорони здоров'я, засоби до існування, виховання, умови праці, положення із зайнятістю населення, споживання й запаси, транспорт і комунікації, оселя та будівництво житла, одяг, відпочинок і розваги, соціальна впевненість, особиста свобода [14].

Отже, можемо стверджувати, що процедура формування ідеології якості життя стає актуальним образом певного історичного періоду у вигляді політичних прокламацій, причому її зміст поки не є однозначно визначеним ні сучасним суспільствознавством, ні бюрократією або технократією. По-суті, ідея життєвого стандарту формує необхідний комплекс матеріальних ресурсів для існування людини, відповідно, метою свого життєвого шляху людина визначає якість свого життя, звертаючись при цьому до сукупності соціально-політичних і нормативно-правових потреб, а також до комплексу моральних цінностей та духовних надбань людства. Для панівної довгий час в Україні марксистсько-ленінської теорії суспільного розвитку були характерними такі «соціальні індикатори», які відповідали конкретній стадії розвитку певного типу суспільно-економічної формації. Визначальним критерієм якості життя вважався характер власності коштом виробництва, формування комуністичних принципів розподілу суспільного продукту в процесі класової боротьби, наступними параметрами визначали характер праці й побуту, рівень грамотності населення, система охорони здоров'я, а також характер панівних соціально-класових, політичних та ідеологічних відносин. Наполягаючи саме на таких принципах визначення пролетарської якості життя, соціалістична система у боротьбі з капіталістичним способом виробництва на принципах захисту приватної власності, за дуже короткий проміжок історичного часу отримала нещадну

поразку та запустила механізм послідовного знищення головної опори соціалістичного табору – Радянського Союзу. Безкомпромісний військовий супротив незалежної Української держави проти загарбницьких планів російської федерації по знищенню нашого суверенітету є продовженням історично-тривалого ідеологічного протиборства у планетарному масштабі.

Висновки та перспективи подальших пошуків. Постмодерністський вимір сучасної парадигми соціальної держави та інформаційно-комунікативних можливостей конструювання уявних моделей сучасного поступу суспільства допомагає людині забезпечувати дієву реалізацію своїх особистих прагнень протягом життя. Концепція «пост»-модернізації соціальної держави інтерпретує сучасні трансформації як ненасильницький спосіб знаходження ефективного механізму поєднання досягнень традиційних соціокультурних устоїв та нових постіндустріальних змін цифрової епохи. Ціннісно-смыслова сфера функціонування держави формується з сукупності визначних міжособистісних публічних справ, головною з яких є дотримання та забезпечення прав своїх громадян, тобто нормативно-правова сфера стає нервом сучасного процесу державотворення. У свою чергу, суспільна безпека або соціальний захист є елементарною вимогою повсякденного життя людини, а сфери освіти й виховання, мислосердя або охорони здоров'я, культури, науки, мистецтва набувають обов'язково-об'єктивного характер своєї функціональності. Зазначимо, що в умовах сучасного процесу історичного накопичення ціннісного потенціалу соціальної держави та формування системної економіки знань відбувається тотальне заміщення фізичної праці індивіда новітніми інструментальними технологіями, творче засвоєння яких вимагає особистої свободи людини в державі та суспільстві. Необхідно підкреслити, що сучасний механізм реалізації політики соціальної держави повинен забезпечити реальні права усіх громадян з вільного доступу до комунікативних форм розповсюдження знань та надбань культури, які справедливо належать кожному представнику тієї або іншої історично сформованої спільноти. Вирішення проблеми гармонійного поєднання в людині соціального і природного буття у цифровому суспільстві може бути здійснена за умови синтезу індивідуально-мотивованої дії та суспільно зумовленої поведінки, тобто процес «творчої адаптації» людини, водночас, стає основою її соціального буття та сприяє самоактуалізації персонального творчого потенціалу. Зазначимо, що кризові ситуації глобалізованого світу, певним чином, можуть бути успішно вирішені завдяки новим раціональним формам соціальної комунікації в державному управлінні демократичних країн. В епоху карди-

нальних технологічних змін державні інституції повинні прагнути, по-перше, використовувати такі стимули, форми і методи управління, які б поєднували досягнення премодерну, модерну та надбань постмодерного періоду в соціокультурному просторі; по-друге, скоординувати досвід застосування тих ефективних принципів і засад у галузях постіндустріального суспільства, на основі яких будуть розвиватися новітні технології на кшталт штучного інтелекту. Ефективність результатів такої стратегії підтверджується стабільно-високими доходами та зростанням матеріального добробуту для більшості населення країни, відбувається суспільне визнання ознак престижу та відповідного соціального статусу індивіда, як запоруки економічної стабільності, подальшого нормативно-правового закріплення сприятливих умов реалізації підприємницьких здібностей тощо. Власне, проблема полягає у тому, чи зможе українська спільнота на паритетних началах увійти до структур високотехнологічного планетарного світу постіндустріальної епохи, чи будуть сформовані такі ключові компетенції, які забезпечуть конкурентні позиції нашої держави у світовому господарстві, попри збройну агресію з боку російської федерації та низки промислово-екологічних катастроф в результаті воєнних подій останніх років.

Література

1. Масуда Й. Гіпотеза про генезис Homo intelligens. *Генега*. 1995. № 1(3). С. 77–87.
2. Пасько Я. І. Соціальна держава і громадянське суспільство: співпраця versus протистояння : монографія. Київ : ПАРАПАН, 2008. 272 с.
3. Постмодерн: переоцінка цінностей / за ред. В. С. Лук'янець, В. С. Ратніков. Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2001. 314 с.
4. Турен А. Повернення дівця. Київ : Альтерпрес, 2003. 320 с.
5. Фуко М. Наглядати й карати: Народження в'язниці. Київ: Основи, 1998. 392 с.
6. Bandrillard J. La sossiete de consumation. Ses Myches. Ses structures. Paris : Deno l, 1970. 318 p.
7. Fourastie J. Economie et sossiete. Paris : Deno l, 1972. 368 p.
8. Fromm E. The Revolution of Hope. New York-Evanston-London, 1968.
9. Gabor D. Desirable and Undesirable Ends of Technology. *Can we survive our Future*. London, 1972.
10. Hodson H. The Diseconomies of Growth. New York, 1972. 239 p.
11. Maslow A. Motivation and Personality. New York : Harper & Row, 1970. 395 p.
12. Rostow W. Politics and the Stages of Growth. Cambridge University Press, 1971. 410 p.
13. Toffler A. Future Shock. New York : Random House, 1970. 505 p.
14. International definition and Measurement of Standards and Levels of Living / UNO. New York, 1961. 23 p.

Анотація

Вихованець З. С. «Пост»-модернізація парадигми соціальної держави: нові можливості самореалізації особистості. – Стаття.

У статті представлено постмодерністський вимір парадигми соціальної держави та здійснюється соціально-філософський аналіз сучасних інформаційно-комунікативних можливостей людини у конструюванні моделей цивілізаційного поступу суспільства, що забезпечує дієву реалізацію її особистих прагнень протягом життя. Концепція «пост»-модернізації соціальної держави інтерпретує сучасні трансформації як ненасильницький спосіб знаходження ефективного механізму поєднання досягнень традиційних соціокультурних устоїв та нових постіндустріальних змін цифрової епохи. Метою даної публікації є соціально-філософський аналіз концепції «пост»-модернізації соціальної держави в контексті нових можливостей самореалізації особистості в умовах постіндустріального кібернетичного простору. Головним завданням є дослідження можливостей самореалізації особистості в умовах структурно-функціонального механізму оновлення соціокультурних та господарсько-економічних підходів у процесі сучасного державотворення. Констатовано, що зростання пріоритету процесів інформатизації та роботизації у розвитку сучасної соціальної держави пояснюється метою підвищення ефективності управління та захисту прав кожного громадянина. Водночас, відбувається ситуація поступового заповнення повсякденного буття людини механіко-математичним знеособленим началом, що призводить до тотального електронного контролю державою за всіма життєвими ресурсами населення. Доведено, що головною ознакою сучасної соціальної держави стає можливість абсолютного електронно-тотального контролю над власністю громадян. Дієвість такої соціально-економічної реальності змінює всі попередні ідеологічні доктрини суспільно-політичних форм колективного буття, головними постулатами яких визначено захист прав власності та трактування соціального статусу людини на ієрархічних сходах державного управління. Авторка здійснює аналіз процесу «пост»-модернізації концептуальних підходів у реалізації політики соціальної держави, яка повинна забезпечити реальні права усіх громадян з вільного доступу до комунікативних форм розповсюдження знань та надбань світової культури, тобто процес «творчої адаптації» людини, водночас, стає основою її суспільного буття та сприяє самоактуалізації персонального творчого потенціалу. З'ясовано, що сучасна доктрина соціальної держави, по-перше, проголошує підтримку вразливих верств населення, соціально-економічної стабільності й високого рівня добробуту її громадян; по-друге, реалізується за допомогою суспільних інституцій завдяки публічним домовленостям з оптимізації форм і моделей життєдіяльності людини. В епоху кардинальних технологічних змін інституції соціальної держави прагнуть сформувати методологію поєднання надбань премодерну, модерну та досягнень постмодерного періоду в соціокультурному просторі, скоординувати процедуру застосування принципів і стимулів якісно нового зростання в галузях постіндустріального суспільства на кшталт штучного інтелекту. Головною є думка

про те, чи зможе українська спільнота на паритетних началах увійти до структур високотехнологічного планетарного світу постіндустріальної епохи, чи будуть сформовані такі ключові компетенції, які забезпечуть конкурентні позиції молодій Українській державі у світовому господарстві, попри збройну агресію з боку російської федерації та низки промислово-екологічних катастроф в результаті воєнних подій останніх років.

Ключові слова: людина, соціальна держава, громадянське суспільство, самореалізація особистості, постмодернізм, соціальна комунікація, персональний творчий потенціал.

Summary

Vykhovanets Z. S. «Post» modernization of the welfare state paradigm: new opportunities for self-realization of an individual. – Article.

The article presents the postmodern dimension of the welfare state paradigm and carries out a socio-philosophical analysis of the modern informational and communicative capabilities of a person in the construction of models of the civilizational progress of society, which ensures the effective realization of their personal aspirations during their life. The concept of "post" modernization of the welfare state interprets modern transformations as a non-violent way of finding an effective mechanism for combining the achievements of traditional socio-cultural foundations and new post-industrial changes of the digital era. The purpose of this publication is a socio-philosophical analysis of the concept of "post"-modernization of the welfare state in the context of new opportunities for self-realization of the individual in the conditions of the post-industrial cyber space. The main task is to study the structural and functional mechanism of updating socio-cultural and economic approaches in the process of modern state formation. It was established that the growing priority of informatization and robotization processes in the development of a modern social state is explained by the goal of increasing the efficiency of management and protecting the rights of every citizen. At the same time, there is a situation of gradual filling of the everyday life of a person with a mechanical-mathematical impersonal principle, which leads to total electronic control by the state over all the vital resources of the population. It has been proven that the main feature of the modern social state is the possibility of absolute electronic total control over citizens' property. The effectiveness of such a socio-economic reality changes all previous ideological doctrines of socio-political forms of collective existence, the main postulates of which are the protection of property rights and the interpretation of the social status of a person in the hierarchy of state administration. The author analyses the process of "post" modernization of conceptual approaches in the implementation of the welfare state policy, which should ensure the real rights of all citizens to free access to communicative forms of spreading knowledge and the heritage of world culture; that is, the process of "creative adaptation" of a person, at the same time, becomes the basis of their social existence and contributes to the self-actualization of personal creative potential. It was found out that the modern doctrine of the welfare state, firstly, proclaims support for vulnerable sections of the

population, socio-economic stability and a high level of well-being of its citizens; secondly, it is implemented with the help of public institutions due to public agreements on optimizing the forms and models of human life. In the era of radical technological changes, institutions of the social state seek to form a methodology for combining the assets of the premodern, modern and postmodern periods in the sociocultural space, to coordinate the procedure for applying the principles and incentives of qualitatively new growth in the fields of post-industrial society, such as artificial intelligence. The main issue is whether the

Ukrainian community will be able to enter the high-tech planetary world of the post-industrial era on an equal basis, whether such key competencies will be formed to ensure the competitive position of the young Ukrainian state in the world economy, despite armed aggression from the Russian Federation and a number of industrial environmental disasters as a result of military events of recent years.

Keywords: person, social state, civil society, individual self-realization, postmodernism, social communication, personal creative potential.